

Részeg hajó

Feljegyzések Szava Sumanovics
művészetéről

Száva Sumanovics festőművész Siden született. Már a középiskolában megszerette a festészetet; a képzőművészeti iskolát aztán Zágrebben végezte. 1930-ig több ízben és huzamosabb ideig tartózkodott a francia fővárosban, ekkor tért haza végleg, szülővárosába. 1942-ben az usztasák kivégezték. Legjelentősebb művének a „Részeg hajó” című festményét tartják; az alábbi sorokban is főleg erről a művéről lesz szó.

Száva Sumanovics

Fürdőző nők

Száva Sumanovics neve nálunk először az 1920-ban, Zágrebben rendezett kiállítása után vált ismertté. A „Részeg hajó”, című festménye nemcsak festői körökben tette népszerűvé és nemcsak nálunk az országban: Párisban is sokat beszéltek és írtak róla, a „negyvenezer festő városában”. Párisban, ahol negyedszázadnál hosszabb ideig élt és talán leginkább eresztett gyökeret. Önéletrajzában, amelyet az 1929-ben Beográdban megrendezett kiállításának katalógusa elé írt, Sumanovics panaszkodik a bírálat és a közönség megnemértése miatt, amely lyel a húszas években rendezett zágrebi kiállítását fogadták „... a közönséget meghökkentették ezek a képek, a kritika nem mer őszintén lenni, mert megdöbbsentette az új és ismeretlen... A hatalmon lévő „jó polgárok” elhatárolták magukat minden ilyen művészi felfogástól...” Ha nem ismernénk Sumanovics betegségét (idegbajban szenvedett) és teljes hitelt adnánk szavainak, ezek könnyen félrevezethetnének. Azonban művészetének néhány korabeli bírálata megcáfolja a művész bizonyos állításait. Ha nem is ért el még akkortájt teljes művészi önállóságot s ezek a képek telítve vannak még más mesterek utánzásával, utánérzéssel — elismerő szavakat és bátorítást is ka-

pott olyanok tollából éppen, akiknek szavait esztétikai kérdésekben akkor nagyrabecsülték és ezek a szavak még ma is cáfolhatatlanul érvényesek.

E korból származó képeiről Sumanovics így ír: „Párisban (ahová 1920-ban utazott ki a képzőművészeti iskola elvégzése után) először Deren és Fries művészeti törekvéseinek hatása alatt alkottam és André Lhote-nál végzett háromhónapos tanfolyam után átvettem a kubisták stílusát, amint az Párisban abban az időben igen divatos volt. Lhote sok mindenben hatott rám, azonban nem kizárólagosan, mert volt itt más befolyás is Picassótól Gromerig és Herbenig. Nem voltam talán eredeti, azonban minden alkotásom lényegesen különbözött az ő műveiktől.” A kubista festészet alapvető elveinek elfogadása mellett olyan irányzatról van szó nálam, amely a racionalizmusnak elsőbbséget ad; konstruktív eljárásról „a racionalizmus modern manifesztációjáról”.

Mint ahogy minden művészi újszerűségnél lenni szokott — különösen viszonylagosan konzervatív környezetben, mint a miénk — ellenállás és megnemértés ezekkel a képekkel szemben egyaránt volt. A kritika azonban igenis beszélt róluk, foglalkozott velük. Sumanovics

művészetéről legkedvezőbben, legegzaktabban két költő beszélt: Rastko Petrovics és Anun Branko Szimics „Konstruktív festőművészet” című közös cikkükben a zagrebi „Savremenik” 1921 évi márciusi számában. E cikkben mindkettő benyomásokat közölnek Sumanovics képeiről. Elemézve a konstruktivitást a művészetben Cézanne-től a kubizmusig, Rastko Petrovics ezeket mondja Sumanovicsról:

„Ennek a művésznek stílusa nagyvonalú, olyan mint nagy emlékművek építőinek és építészének művészete... annál nehezebb számára az atelier-munka. Milyen konstrukciókat ad magából! Képei szilárdabbak, mint a szikla.

Vizsgáljunk meg két monumentális realista Sumanovics képet: a Szüretet valamint a Halaszokat. A művész ilyen stílusa, ilyen stílusbeli válogatása után következnek a neorealista korszak, ahol ez a művészet a legerdekesebb temperamentumok kifejezésére és a legerdekesebb örömteli ábrázolására szolgál.”

A. B. Szimics többek között ezeket mondja: „Sumanovics egészen elmerülve abban a törekvésben, hogy konstruáljon, összes festőink közül a legmerészebb kísérletbe fogott. Konstruktív törekvései ellen igazán nem lehet senkinek kifogása.

Mindazok a megjegyzések, hogy művészete versenyfutás a kor divatjával, kísérlet hogy szenzációt keltsen, azt mutatják, hogy ezek a bírálók a dolgot olcsón, sematikusan kezelik. Én magam meg vagyok győződve Sumanovics művészi őszinteségéről, hogy milyen a művészet jövője, azt nem tudom: azt hiszem ilyesmiben nem lehet jóslásba „bocsátkozni”, különösen ha olyan fiatal festőről van szó, mint Sumanovics. Azonban úgy vélem, hogy tehetsége és egynéhány képe meggyőzhet bennünket arról, hogy egyre önállóbb lesz és ez remélni enged, hogy jelentős festővé válik; pályafutásában ezt őszintén kívánjuk neki.”

Nehéz elhinni, hogy Sumanovics nem ismerete a két költő bírálatának szövegét. Rastko Petrovicsal egyenesen jólábon élt s így még kevésbé hihető, hogy írásait nem ismerte. Ha azonban figyelembe vesszük, hány megnemértő kritikai írás született róla ekkortájt (amiről az előbb idézett szövegben Szimics is beszél) és a művész depressziós lelkiállapotát amelyben akkor élt (a szavaknak bántóbb értelmük nő, mint amit valóban jelentenek) akkor az úgy világosabb lesz. Sumanovicssal valójában majdnem ugyanaz történt, mint Van Gogh-al: éppen a betegségük miatt elnagyítottak egyes eseményeket és így a reagálásuk is elnagyolt. Sumanovics különben ebben az önéletrajzában más helyen is tanújelét adja ilyen elnagyolt, hibás reagálásnak, különösen ahol anyagi helyzetéről beszél.

A zagrebi kiállítás és első párisi útja után Sumanovics néhány évig itthon él; 1925-ben azonban ismét Párisban találjuk. Ezek a művész rendkívül termékeny és festői fejlődésében rendkívül jelentős éveit. Ezekben az esztendőkből fokozatosan és biztosan megszabadul a kubizmustól. Elsajátítva ettől a művészi iránytól a szükséges tapasztalatokat valamint a képek megkonstruálásának biztonságát, művészete egyre gazdagabb lesz, mondhatnánk egyre tudatosabb és szenvedélyesebb koloristává érlelődik. Párisban is kiállít, itt is feltűnik. Florent Fels ismert műbíráló a „Lart Vivant” című folyóiratban 1926-ban ezeket írja róla:

„Sumanovics arra törekszik, hogy megszabaduljon Lhote befolyásától. Ez az érzékeny, tanulékony művész szinte váratlan víziókat tár elének hazájáról, amelynek még kevés a festője.”

S ekkortól kezdve a párisi sajtóban fokozatosan követhetjük Sumanovics fejlődését. Ugyanennek a folyóiratnak 1927 novemberi számában ezt olvashatjuk Jacques Guenne tollából:

„Már a múlt évben felhívtuk olvasóink figyelmét ennek a művésznek nevére. Paraszt-származású fiatal festő ez, aki tíz év előtt jött zérbiából (Guenne itt tárgyi tévedésben van, Sumanovics 1920-ban érkezett Párisba tehát hét évvel a cikk megjelenése előtt, M. K.) és André Lhote tanítvány volt. Tőle tanulta a kompozíció szellemét, azonban a kifejezés keresésében majdnem egész önállóvá lett. Nagyon szeret nőket festeni, de még inkább virágos mezőket, fákat, amelyeket bearanyoz a napfény.”

És következik az az esztendő, amelyben Sumanovics eléri művészete legnagyobb győzelmét. 1928 elején a „Független művészek szalonjában” — amely mindig szabadabb és extremer volt a régi párisi „Salon”, a „Részeg hajó” volt a kiállítás nagy eseménye, az év nagy képe. A ruhába bújtatott, félmeztelen vagy meztelen emberi testeknek ez az érzéki összefonódása virtuóz megfestésben — olyan megfestésben, hogy hús-vér valóságot jelképeznek és érzékeltetik az erőt és a szépséget — ez az, ami a közönséget s a kritikusokat megbűvölte. Különösen az utóbbiakat. A párisi kritika fellelkesül, mint ritkán azelőtt. Még a legszkeptikusabb bíráló is, mint Paul Fierens ezt írja a „Journal des Debats” január 20-iki számában:

„Sumanovics olyan képet állít ki, mint valami Meduza tutaj (1) — ez azonban nem szerencsétlen hajótörötték képe, ellenkezőleg. Itt nincs éhhalál, sőt! Ha izléstelen is, ez a kép bizonyossága egy örömteli romantícizmus felé való fejlődésnek, ami következetesen él ebben a festőben.”

Ugyanaznap a Comedia közli René Jean cikket; a cikkíró összehasonlítja Sumanovicsot a többi kiállítóval és így ír:

„Az említett művészekkel szemben Sumanovics az expresszív érzékiség egyik érdekes művét adta a „Részeg hajó” című képében; egyszerű csónak ez, amelyen a hajósok összekeverednek félmeztelen vagy meztelen, fürdőruhás nőkkel egy dárídó maradványai fölött. A kép egy rendkívül komplikált poema elemeit tartalmazza. A fények és árnyak tudatosan ritmusba fonódnak nála, képe minden színárnyalatával romantikus örömet fejez ki.”

Sumanovics maga ezekről a párisi évekről és a „Részeg hajó” című képről ezeket mondja:

„Párisban 1925 óta életem, itt műtermem is volt egészen 1928-ban bekövetkezett megbetegedésemig. Akkor a téli párisi láz meggyötört, idegbeteggé tett... Jött a Függetlenek Szalonja, itt állítottam ki a Részeg hajó-t és egy tájképet, az előbbiről sokat vitatkoztak... Párisban egész életem 1925-től éles harc volt, harcoltam önmagammal a gyász és a szentimentalizmus ellen s így a képeimet világos tónusban és vidám színezéssel festettem.”

Párisból — mint már mondtuk — Sumanovics visszatér hazájába; itt gyógykezeléssel magát és 1929 novemberében megnyitja első beográdi kiállítását. Ennek a tárlatnak eredménye kettős: erkölcsi és anyagi siker. A dicséret és elismerés mellett, amellyel a kritika és a közönség adózott neki, Sumanovics eladta összes kiállított képeit, így a „Részeg hajó”-t

A bíráló Théodor Géricault francia romantikus festő „Meduza tutaj” című képére céloz.

is. Így maradt ez a kép az országban s megőrizték mind a mai napig.

Érdekes az a körülmény hogyan született a „Részeg hajó”. A képzőművészetben ez a téma már századok óta kísért. Egykor Breughel-nél például szimbolikus jelentése volt, mint ahogy a művész más képei esetében is bátran mondhatjuk hogy azoknak művészi értékük mellett szimbolikus értékük is van. Geriko tényleges jelenetet ábrázol képével, Delacroix Dantét és Vergiliust festi meg a bárkában... tehát a romantikusok legtöbbjét a régi századok irodalma és a történelem inspirálta. Sumanovics kigondolja a témát. Az aktok — az egyes aktok és csoportaktok — ahogyan addig festette őket lassú mozdulatban, egyszerű pózban, nem voltak alkalmasak arra, hogy az emberi, főleg a női test érzéki szépségei felé ragadják a művészt. A test szépségeit minél összetettebben, minél különösebb helyzetben vagy mozdulatban akarja érzékeltetni. A történet és tartalom mellette, fő a test!

Hogy pontosan mikor született meg ennek a képnek eszméje, azt nehéz lenne megállapítani. Szerencsére nem nehéz a képötlet egész fejlődési útját követni. Siden, Sumanovics otthonában a művész édesanyja még őrzi a „Részeg hajó” vázlatképeit. A művész szokása szerint rajzvázlatot készített. Nem sokféle rajzot és nem nagyalakút. Csak a tömeget osztotta el ezen a képen, a felületet. Inkább a kompozíciók elosztásának tanulmánya ez. A rajz nyugtalan, élénk arabeszkjei a művész biztos kezét mutatják. Érdekes, hogy a színeljegyzések — amelyek minden Sumanovics vázlaton bőségben vannak — itt majdnem egészen hiányoznak. A vázlat következő fázisa aztán: olajkép 50×70 centiméteres kartonon. Itt a körvo-

nalak már világosan kirajzoltak s megszületett már a teljes színezési beosztás. Ha az alakok nem is differenciáltak ez a vázlat mégis kész, befejezett kép érzését kelti. Igen erőteljesen hatnak a könnyen, nem tolakodóan odavetett színek: a meztelen és félig meztelen nők testének rózsaszínű és a hajósok bronz színárnyalata... aztán a matróztrikók keresztcsíkjai ellenében a víz hullámainak kékségével. Ezt a vázlatot követte a mű tényleges megfestése. Sumanovics azt állította, hogy a képet hat nap alatt fejezte be. Lázás munka lehetett ez, amelyet a művész alkotó szenvedélye és heves temperamentuma diktált, hiszen majdnem tíz négyzetméteres a vászon, teli erős, élénk színekkel. Az esetnek itt kevés dolga volt: késsel vagy „spachtlival” történt a színek elhelyezése, energikus és biztos vonásokkal. Ez a művészi biztonság és szabotosság Rubensre emlékeztet: neki volt bátorsága, széles területeket csak felületesen befedni színekkel. A „Részeg hajó” — még a művész lelki összeomlása előtt született kép — képzőművészetünk egyik remek alkotása; egyike a legjobbaknak, a legjobb képeknek amelyek a jugoszláv képzőművészetben Djura Jaksics óta a mai napig megszülettek. Vele valósul meg nálunk a neorealizmus, amelyről Rasztko Petrovics annyi év előtt beszélt.

Ez a mű azért is teljes, mert — mint minden minőségi ugrásnál lenni szokott — feltétlenül radikális, a legradikálisabb a szakítás az addigi példákkal: szintézise egy előzetes, tizenöt éves út következetes kutatásának, vívódásának. A „Részeg hajó” új nyelv megvalósítása és kifejezése a festészetben — olyan stílusé, amelynek se elődje se követője nem volt.

Miodrág Kujuncsics

Kiadja a Vajdasági Magyar Kultúrtaács, Noviszád. — Szerkeszti: Majtényi Mihály — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, Rankovics utca 19./I — Postafiók: 160 — Telefon: 20-63 — Postatakarékszám: 300—T—275. — Előfizetési díj: Egy évre 500 din., fél évre 260 din., egyes szám ára 50 din. — Lapzárta minden hó 10-én Kéziratokat nem őrziünk meg s nem adunk vissza.

Készült a szubotici „Minerva” nyomdában.